

Αισχρολογία: η κουλτούρα της ντροπής

Γράφει ο **Σαράντος Καργάκος** (Ιστορικός - Συγγραφέας)

Ημερομηνία: 01/01/1996

Αναμφισβήτητα μία από τις παραμέτρους της νεανικής βίας είναι το βίαιο λεξιλόγιο, η αισχρολογία, που η σημερινή νεολαία σε συντριπτικό ποσοστό έχει υιοθετήσει ως κώδικα επικοινωνίας. Το επιθετικό λεξιλόγιο αυξάνει την επιθετικότητα. Διότι στη βρισιά αναγκάζεται κανείς συχνά ν' απαντήσει με μια γροθιά. Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να προσεγγίσουμε το ζήτημα αυτό από μια γενικότερη παιδαγωγική σκοπιά.

Είναι γεγονός ότι το υβριστικό, το χυδαίο λεξιλόγιο συνιστά μία μορφή λεκτικής βίας, που συχνά είναι πιο οδυνηρή και από τη σωματική. Κι ακόμη είναι αδιαμφισβήτητο ότι πολύ συχνά η λεκτική βία αναπαράγει τη σωματική. Αποτελεί τρόπον τινά, το έναυσμα για τη γενικώτερη εκδήλωση της βίας. Συμβαίνει και στην περίπτωση αυτή ό,τι και στην κακοκαιρία: πρώτα ακούγεται η βροντή και μετά ακολουθεί η αστραπή. Η βρισιά έχει σαν συνεπακόλουθο τη γροθιά. Διότι οι υβριστικές και χυδαίες εκφράσεις έχουν σαν αποτέλεσμα τη διέγερση του ενστίκτου και τη συσκότιση της λογικής. Ο υβριζόμενος άνθρωπος σχηματίζει, όχι πάντα άδικα την αντίληψη, ότι μια γροθιά είναι πιο πειστική από μια ευπρεπή συμπεριφορά. Δυστυχώς στις ύβρεις δεν μπορείς ν' απαντήσεις με επιχειρήματα. Ούτε πάλι είναι δυνατόν να κατέβει κανείς στο επίπεδο του υβριστή και στις ύβρεις ν' απαντήσει με ύβρεις.

Αυτά ίσχυαν σ' όλες τις εποχές. Στη δική μας εποχή όμως η αισχρολογία έγινε συρμός και φυσικά διασυρμός. Μερικοί, που θέλουν όλα να τα δικαιολογούν και να τα ιδεολογικοποιούν, καταφεύγουν στον Αριστοφάνη ή στους περίφημους «γεφυρισμούς», στις ύβρεις και τα σκαμπρόζικα πειράγματα που αντήλλασσαν οι Αθηναίοι κατά την επιστροφή τους από τα Ελευσίνια Μυστήρια στο γεφύρι του Κηφισού. Λησμονείται όμως μια «λεπτομέρεια»: οι αρχαίες θεατρικές παραστάσεις —άρα και οι κωμωδίες— ήταν μέρος θρησκευτικών τελετών κι είχαν έναν καθαρτικό χαρακτήρα. Το ίδιο και οι «γεφυρισμοί». Ό,τι δεν έπρεπε οι άνθρωποι να λένε στην καθημερινή ζωή τους, το έλεγαν σε κάποια γιορτή, όπως συνέβαινε σε νεώτερη εποχή με το καρναβάλι. Ασφαλώς, κύριο στοιχείο των αρχαίων Αθηναίων ήταν η ευτραπεία, που έδειχνε ανεβασμένο κοινωνικό επίπεδο, κάτι που μόνο η ζωή στο άστυ μπορούσε να εξασφαλίσει. Από εδώ προέκυψαν και οι όροι «αστείος» και «αστείο». Η

τελευταία λέξη σε νεώτερη εποχή λέγεται «χωρατό», που πιθανόν να προέρχεται από τη λέξη χώρα, που σημαίνει την πόλη. Αυτό που εμείς λέμε «αστείο», οι αρχαίοι το έλεγαν ευτραπεία. «Ἡ γάρ ευτραπεία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστίν», λέγει ο Αριστοτέλης (Ρητορ. 1389,b18). Το «πεπαιδευμένη ὕβρις» αποδίδεται σήμερα διεθνώς με τον όρο «χιούμορ», που αποτελεί εξευρωπαϊσμένη έκφραση της ελληνικής «χυμός»! Εκφράζει, δηλαδή, κάτι χυμώδες, όχι θυμώδες.

Το πόσο αποστρέφονταν οι αρχαίοι την αισχρολογία φαίνεται από το γεγονός ότι στο πρώτο και κορυφαίο ποιητικό δημιούργημα όλων των αιώνων, την Ιλιάδα, που είναι περιγραφή συγκρούσεων κατά πρώτο λόγο λεκτικών και ακολούθως στρατιωτικών, οι ανταλλασσόμενες ὕβρεις, ακόμη και αυτές ανάμεσα στον Αγαμέμνονα και τον Αχιλλέα, δεν ξεφεύγουν από τα πλαίσια της ευπρέπειας. Γι' αυτό άλλωστε η ραψωδία αυτή πάντα διδασκόταν στα σχολεία μας. Εξαιρέση μέσα στην Ιλιάδα αποτελεί η περίπτωση του Θερσίτη, που μιλάει με απρεπείς εκφράσεις κατά του Αγαμέμνονα, πράγμα που υποχρεώνει τον Οδυσσέα να τον «καταχερίσει» για να τον συνετίσει. Από τ' όνομα του Θερσίτη γενικά ο άκοσμος τρόπος ομιλίας ονομάσθηκε «θερσιτισμός».

Θα πίστευε κανείς, ακούγοντας σήμερα τα Ελληνόπουλα, πως δεν είναι απόγονοι του Νέστορα «τοῦ δ' ἀπὸ στόματος μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδής» (από το στόμα του οποίου έρρεε λόγος γλυκύτερος από μέλι) (Α, 249), αλλά του Θερσίτη. Η αισχρολογία είναι πια κάτι πολύ συνηθισμένο μεταξύ των νέων, κάτι που όμως δεν άφορα στους νέους αλλά ενδιαφέρει άμεσα όλους μας. Είναι γεγονός ότι το σημερινό ελληνόπουλο δεν έχει γλωσσική παιδεία, δεν έχει γλωσσική κουλτούρα. Αγνοεί τον πολιτισμό της γλώσσας, που μόνη της συνιστά έναν ολόκληρο πολιτισμό. Οι νέοι μας μπορούν να συνεννοούνται με ένα πενιχρό λεξιλόγιο 1000 περίπου λέξεων, που οι περισσότερες ανήκουν στα λεγόμενα «ιδιόλεκτα» και γεωγραφικώς τοποθετούνται από τον αφαλό και κάτω. Η λέξη με τα τρία άλφα έχει γίνει πλέον ταυτότητα. Δεν είναι ότι η λέξη αυτή κάνει τα παιδιά μας συνονόματα αλλά έχει γίνει συνώνυμη και της χώρας μας, παρ' όλο που αυτή στην δημοτιστική έκφρασή της έχει μόνο δύο άλφα. Ο γράφων έχει προτείνει η πρωτεύουσα της χώρας να μεταφερθεί στη ...Μαλακάσα.

Οι νέοι είναι από τη φύση τους ορμητικοί. Η ορμή συχνά τους κάνει βίαιους και αυτή η βιαιότητα εκφράζεται από μια λεκτική ακράτεια. Σήμερα όμως δεν εθίζεται ο νέος, όπως παλιά, ούτε στο σπίτι, ούτε στο σχολείο, στο να χαλιναγωγεί τη γλώσσα του. Ουδόλως νοιάζεται για το «ποῖον ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων», ποια λέξη δηλαδή φεύγει από το φράγμα των δοντιών του. Οι παλιές συμβουλές του τύπου «ἔν ὀργῇ μήτε τι λέγειν, μήτε τι πράττειν» θεωρούνται «ντεμοντέ». Ούτε πια τέτοιες φράσεις μπαίνουν σαν θέματα έκθεσης στα σχολεία. Θα το θεωρούσαν αναχρονισμό κάποιοι «προοδευτικοί». Όμως η λεκτική χυδαιότητα έχει συχνά ως αποτέλεσμα την επιθετικότητα. Ερεθίζει το επιθετικό ένστικτο του υβριζόμενου ή των αλληλοὑβριζομένων και η συμπλοκή γίνεται αναπόφευκτη.

Οι αιτίες που δημιούργησαν αυτή την «κουλτούρα της ντροπής» είναι κατά κύριο λόγο κοινωνικές. Οι ευθύνες της κοινωνίας για την ενεργοποίηση των επιθετικών τάσεων του σημερινού ανθρώπου είναι αναμφισβήτητες. Η λανθασμένη διαδικασία εκκοινωνήσης (κοινωνικοποίησης) και η παράλληλη αλλαγή του ρόλου των παραδοσιακών φορέων αγωγής, σχολείου και οικογένειας, καθώς και η εμφάνιση νέων φορέων αγωγής, όπως η τηλεοψία, συμβάλλουν καθοριστικά στην αρνητική διαμόρφωση της ιδεολογικής ταυτότητας των νέων, σε μια ηλικία όπου κάθε παιδί αναζητεί το δικό του ιδεολογικό στίγμα.

Οι απόψεις ειδικών παιδοψυχολόγων και παιδαγωγών συμπίπτουν σε μια κύρια θέση: η τηλεοψία και τα διάφορα «περιοδικά για νέους» (που γράφονται όχι από νέους) ενοχοποιούνται σε μεγάλο βαθμό για την έξαρση της λεκτικής βίας. Περιοδικά και μικρή οθόνη έχουν μεταβληθεί σε φροντιστήρια αισχρολογίας. Η γοητεία, μάλιστα της εικόνας κάνει τον αισχρολογούντα «ήρωα» μιας ταινίας, ήρωα στη συνείδηση του αδιαμόρφωτου πνευματικά παιδιού, που πιστεύει πως μια βαριά λέξη είναι επίδειξη ανδρισμού και αντίδραση στον κονφορμισμό του υποκριτικού «καθωσπρεπισμού». Τα παιδιά μιμούνται τους «ήρωες» αυτούς και, χωρίς συχνά να το

συνειδητοποιούν, ταυτίζονται ψυχικά μαζί τους. Βέβαια εδώ παίζει το ρόλο του και το στοιχείο του ξενομανούς μιμητισμού. Αφού το κάνουν οι Αμερικανοί, που έχουν αναχθεί σε λαό πρότυπο, πρέπει να το κάνουμε κι εμείς. Όπως είναι γνωστό, η ταύτιση και η μίμηση, ως ασυνείδητοι μηχανισμοί του πνεύματος, οδηγούν το νέο όχι λίγες φορές στην αισχρολογία και γενικότερα στην επιθετική συμπεριφορά.

Βέβαια τα πρώτα μαθήματα αισχρολογίας διδάσκεται σήμερα το παιδί «κατ' οίκον» από τους οικείους. Η «μοντέρνα» οικογένεια θέλησε να αποτινάξει το «ζυγό» της καλής συμπεριφοράς, των καλών τρόπων, που τα μέλη της είχαν —και μάλιστα με αυστηρές τιμωρίες— διδαχθεί παλιά, για να μάθουν να λένε μόνο «καλά λόγια». Σήμερα στο οικογενειακό πλαίσιο κυριαρχούν, σε μεγάλο βαθμό, τα «κακά λόγια». Ένας περίπατος με τ' αυτοκίνητο του μπαμπά δίνει την ευκαιρία στο μικρό παιδί να πλουτίσει το «θρησκευτικό» και σεξουαλικό λεξιλόγιό του. Τον μπαμπά ακολουθεί κατά πόδας και η μαμά. Διότι η σύγχρονη γυναίκα, για να δείχνει χειραφετημένη, πρέπει να αισχρολογεί σαν παλαιός καραγωγέας. Σήμερα τα κορίτσια ανταγωνίζονται σε αισχρόλογα τ' αγόρια. Η αιδώς ανήκει πλέον στο παρελθόν.

Οι σύγχρονες μεγαλουπόλεις και ο ασφυκτικός τρόπος ζωής έχουν προδιαγράψει σε μεγάλο βαθμό τη συμπεριφορά των νέων. Ο παθογενής πολιτισμός μας, με την αγωνία, την ένταση και την ανομία που γεννά, είναι παράγοντας που ευνοεί την εκρηκτική λεκτική συμπεριφορά. Όταν δεν έχεις λόγο να ευχαριστήσεις, σου έρχεται να βλαστημήσεις. Ο νέος συμπιέζεται. Από πολλούς η βλαστήμια θεωρείται σαν εντύπωση, κάτι σαν δικλίδα ασφαλείας. Ανακουφίζει, λένε, ψυχικά. Είναι η σύγχρονη μορφή εξομολόγησης. Γι' αυτό άλλωστε έχει τόσες ...θρησκευτικές αναφορές!

Κοντά σ' αυτό έρχεται να προστεθεί και η διάψευση των νεανικών ελπίδων, το συναίσθημα της απογοήτευσης και της απελπισίας, που ανοίγει το δρόμο σε μια αρνητική, επιθετική συμπεριφορά, με κύριο χαρακτηριστικό τη βλαστήμια. Αυτό ενισχύεται και από την συμβολή άλλων, που θεωρούν την αισχρολογία σαν απελευθέρωση και σαν πράξη αντίδρασης κατά του κοινωνικού και πνευματικού κατεστημένου. Η μοντέρνα λογοτεχνία, κυρίως αυτή που γράφεται από νέους και απευθύνεται σε νέους, έχει σαν βασικό γνώρισμα την αισχρολογία, σήμα κατατεθέν μιας νέας εκφραστικής φόρμας, που θα μπορούσε να ονομασθεί «Επανάσταση της Γλώσσας». Έτσι η γλώσσα των μαστροπών καθορίζει το σύγχρονο νεανικό γλωσσάρι. Μερικοί νεαροί —και νεαρές— χρησιμοποιούν το βορβορώδες αυτό λεξιλόγιο σαν αυτοεπιβεβαίωση. Είναι, κατά την άποψή τους, δείγμα ωριμότητας!

Όμως η «τριτοβάθμια εκπαίδευση χυδαιολογίας» συντελείται στα γήπεδα, κυρίως καλαθόσφαιρας και ποδοσφαίρου. Οι νέοι εδώ εθίζονται να υβρίζουν χορωδιακά, ομαδικά, ωσάν ν' αποτελούν μέλη μιας απέραντης συμφωνικής ορχήστρας, από την όποια δεν λείπουν ούτε οι «μαέστροι», ούτε οι «σολίστες», ούτε φυσικά τα κρουστά και πνευστά όργανα. Οι ανταλλαγές ύβρεων, που θα έκαναν κι έναν μαρκήσιο ντε Σαντ να ερυθριάσει, μέσω της τηλεόρασης, μεταφέρονται και στα σπίτια μας. Έτσι το νέο παιδί έχει την ευκαιρία να γνωρίσει κάθε νέα λεκτική επίδοση στον τομέα της χυδαιολογίας. Οι λεξικογράφοι στο μέλλον θα διαπιστώσουν ότι η τρέχουσα ελληνική συρρικνώνεται σε λέξεις που αναφέρονται σε αφηρημένες ή ηθικές έννοιες, ενώ αντίθετα εμφανίζει πλούτο σε λέξεις ύβρεως, χλεύης και χυδαιότητας σημαντικές.

Για να περιοριστεί το κακό πρέπει να γίνουν πολλά. Πρώτα-πρώτα να πάψει να θεωρείται η αισχρή λέξη «μαγκιά» και η «μαγκιά» να πάψει να ταυτίζεται με το ελληνικό ήθος. Διότι «μάγκας» ονομαζόταν κάποτε αυτός που εξασφάλιζε τα προς το ζην από την «εργασία» γυναικών υπόπτου ηθικής και από την παροχή προστασίας σε όχι ιδιαίτερα ευηπόληπτους οίκους. Είναι επίσης αναγκαίο να τεθεί κάποιος φραγμός στη λεκτική ρύπανση που εκπέμπουν διάφορα Μ.Μ.Ε. και να μη θεωρείται μορφή λογοτεχνικής πρωτοπορίας ό,τι μπορεί να έχει γράψει κι ένας επαγγελματίας προαγωγός. Ας προσεχθεί από τους νέους αυτό: δεν είναι δείγμα λαϊκότητας το να αισχρολογεί κανείς. Είναι δείγμα λαϊκισμού, και ο λαϊκισμός είναι επίφαση λαϊκότητας ή μια ανάπηρη

λαϊκότητα. Ο λαός μας στις καλές στιγμές του είναι σεμνός. Στα δημοτικά τραγούδια μας λείπουν οι αισχρές λέξεις. Μόνο σε κάποια περιθωριακά άσματα, που σπάνια λέγονταν δημόσια, μπορεί να βρει κανείς αφοδευτικό λεξιλόγιο. Συχνά βέβαια άνθρωποι του λαού βρίζουν ή βλαστημούν, αλλ' υπό ειδικές συνθήκες ή υπό το κράτος οργής. Η συχνή χρήση των ύβρεων και των αισχρολογιών τις αποδυναμώνει σημασιολογικά. Τις κάνει ρουτίνα. Έτσι χάνουν την εκρηκτικότητά τους, όταν λέγονται σε κάποιες καταστάσεις που δικαιολογούνται να λέγονται.

Ακόμη η γλωσσική συμπεριφορά δεν μπορεί να καθορίζεται από τους νόμους της αγοράς. Ήδη η αγορά έχει αρχίσει να νοσταλγεί την ευγενική συμπεριφορά. Οι επιχειρήσεις ζητούν νέους ευπρεπείς, ευγενείς, που να μπορούν να χρησιμοποιούν ένα εκλεπτυσμένο λεξιλόγιο. Το δήθεν μοντέρνο τραγούδι που έκανε —και αναχρονιστικά εξακολουθεί να κάνει— έμβλημα την αισχρολογία, περνάει κρίση και αντιμετωπίζεται με ειρωνεία. Είναι πολλοί περισσότεροι αυτοί που νοσταλγούν και αναζητούν τον κομψό στίχο και τη μελωδία. Όχι την κραυγή που δήθεν εκφράζει μια εξεγερτική στάση ζωής. Βέβαια η μεγάλη ευθύνη πέφτει στην οικογένεια και στο σχολείο. Απαιτείται όχι απλώς γλωσσική απορρύπανση αλλά μια σταυροφορία για μια νέα γλωσσική παιδεία. Απαιτείται ένα κίνημα κοινωνικο-πολιτιστικό, για να σωθεί η κουλτούρα της γλώσσας, πράγμα που θα οδηγήσει σε μια άλλη γλωσσική συμπεριφορά.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι η κατάσταση θα βελτιωθεί με την αναβάθμιση της γλωσσικής παιδείας. Αν μείνουμε στους τύπους, τότε μπορεί τα παιδιά να αισχρολογούν σε πιο προχωρημένο γλωσσικό επίπεδο, όπως συνέβη με την εκμάθηση της αγγλικής. Σήμερα όλα τα αισχρά «γκράφιτι» —κυρίως στους τοίχους των σχολείων— είναι γραμμένα σε σχεδόν άψογη αγγλική. Μερικά ελληνικά είναι ανορθόγραφα.

Όταν, λοιπόν, μιλάμε για πολιτική γλωσσικής παιδείας, εννοούμε μία οικείωση του γλωσσικού ήθους, που συνιστά μορφή πολιτισμού. Η γλώσσα δεν μαθαίνεται αποκλειστικά με κανόνες, αλλά —κυρίως— μέσω μιας πνευματικής συμπεριφοράς. Το ελληνόπουλο έχει μια παράδοση παλληκαριάς. Πρέπει να του εξηγηθεί πειστικά ότι η αισχρολογία και η βρισιά είναι το καταφύγιο του δειλού.

Πηγή:www.sarantoskargakos.gr/